

Женска историја у дечјој литератури

Приче о пркосним Српкињама: 50 смелих жена Србије / ауторка Ивана Нешић, илустраторка Азра Костић Прчић. – Београд : Urban Reads, 2018 (Београд : ДМД). – 209 стр. : илустр. ; 21 cm. – ISBN: 978-86-89565-7-99

Kakva ženska!/: приче о женама које су биле прогресивне када то није било модерно / ауторка Jelena Mitrović, илустраторка Sonja Bajić. – 1. Izd. – Београд : Kreativni centar, 2018 (Kragujevac : Grafostil). – 103 str. : ilustr. ; 24 cm. – ISBN: 978-86-529-0596-6

Приче за laku noć за male buntovnice: 100 прича о изузетним женама= Good Night Stories for Rebel Girls/ [Elena Favili, Frančeska Kavallo.] ; превела Aleksandra Golubović. – 1. izd. – Београд : Vulkan izdavaštvo, 2018 (Београд : Vulkan štamparija). – 214 str. ISBN: 978-86-10-02125-7

20 изузетних девојчица које су промениле свет= Extraordinary Girls Who Changed the World/ [текст Розалба Тројано; илустрације Симона Бурси ... [и др.]] ; превела Дијана Радиновић. – Београд : Laguna, 2018 (Кина). – 88 стр. : илустр. ; 27 cm. – ISBN: 978-86-521-2866-2

Током 2018. године у Србији и региону појавио се тренд писања и превођења антологијских збирки биографија славних жена из историје, и то нарочито у пољу књижевности за децу. Реч је, заправо, о глобалном тренду чији почетак обележавају два издања настала у англо-америчком контексту 2016. године: *Fantastically Great Women Who Changed The World* ауторке и илустраторке Кејт Панхерст (Kate Pankhurst) и, још популарније, *Приче за laku noћ за мале бунтовнице (Good Night Stories for Rebel Girls)* ауторки Елене Фавили (Elena Favilli) и Франческе Кавало (Francesca Cavallo). Обе књиге продате су у тиражима који далеко превазилазе очекивања самих ауторки и издавачких кућа за децу.

С једне стране, изненађење у вези са овим успехом јесте разумљиво у контексту вишеструке занемарености књижевности за децу у којој су главне улоге припале девојчицама а не дечама. За ту занемареност, поред самих ауторки/а, одговорни су и сви они који учествују у стварању и дистрибуцији књижевности, то јест, у њеној видљивости и доступности.¹ Не ради се само о томе да је у целокупној продукцији дечје књижевности знатно већи број дела која за протагонисте имају дечаке,² него и о томе да су дела са протагонисткињама невидљива, што због маркетиншких стратегија које их сврставају у „књижевност за девојчице“, што због шире културе фаворизовања књижевних дела са мушким јунацима.³

С друге стране, у светлу савременог продора феминистичких политика у културне сфере, успех споменутих књига није изненађујући. Како Џенис Мекејб (Janice McCabe) каже у својој студији репрезентације рода у дечјој књижевности током 20. века, дечја књижевност изразито је осетљива на промене друштвених снага.⁴ Највећа неједнакост у репрезентацији дечака и девојчица јавља се у периодима снажног антифеминистичког дискурса, а смањење ове неједнакости карактеристично је за феминистичке таласе, односно, зајачање феминистичког активизма.⁵ Слична динамика типична је и за жанр женског портрета – он се обнавља заједно са обновом феминистичке контрајавности,⁶ која би се у савременом тренутку најпре могла упоредити са појавом #metoo покрета.

Узевши све то у обзир, занимљиво је да су *Приче за лаку ноћ* изворно настале захваљујући краудфандинг финансирању, дакле независно од издавачких кућа, и да сакупљених милион долара у односу на задати циљ од 40 хиљада долара сведочи о незадовољеној потреби „обичних“ читалаца за родно нестереотипним причама за децу и за позитивним узорима за девојчице. Овај успех, заједно са продајом књиге у више од милион примерака широм света и преводом на више од 50 језика, отворио је простор за низ сличних издања у дечјој књижевној индустрији. Само код нас ове године објављене су *Каква женска!* у издању Креативног центра, *Пркосне Српкиње* и *Жене које су промениле свет* у издању Urban Reads-а, едиција *Наклон женама* у издању Пчелице и у издању Лагуне *20 изузетних девојчица које су промениле свет*, поред већ споменутих *Прича за лаку ноћ за мале бунтовнице*. Поред тога, краудфандингом је у Сарајеву омогућено издање књиге *Жене БиХ*, а портал Vox Feminae из Загребa направио је друштвену игру *Страшне*

жене чији садржај даје кратке биографије жена значајних за глобални феминистички покрет. Сва ова издања слична су по усмерености на женске портрете и упућености на дечју публику, али и по готово искључиво женском ауторству, и то оном које подразумева мање-више широке мреже ауторки, уредница, илустраторки, преводитељки и других сарадница, као и рад на „промоцији и конструкцији новог и другачијег родног идентитета у односу на традиционално схваћен женски идентитет“.⁷

Две су кључне идеје које стоје иза ових пројеката: прва је препознавање недостатака књижевности за децу (и уопште културе) у којој су прикази женских ликова углавном стереотипни. Девојчице су споредне, пасивне, најчешће у функцији лепих пратиља мушких јунака, без сопствених прича и амбиција, што је све наслеђе традиције бајки за децу. На то се осврћу и књиге којима се бави овај приказ. *Пркосне Српкиње*, како Адриана Захаријевић пише у уводу, представљају „другачији модел неким новим девојчицама које у Србији данас одрастају“⁸ и написане су, како главна уредница пише на крају књиге, „да бисте спознале оно најважније – да можете да будете шта год пожелите“.⁹ Пружање инспиративних примера наводи се и у кратком уводу *20 изузетних девојчица* као суштинска намера ауторке.¹⁰ Мотивација Фавили и Кавало да напишу *Приче за лаку ноћ*, како кажу на сајту *Rebel Girls*, објашњава се управо увидом у проблем културалне репрезентације девојчица,¹¹ а у предговору књиге, обраћајући се девојчицама, ауторке истичу шта желе да постигну: „Нека вас ове храбре пионирке инспиришу“.¹² Саме биографије у овој књизи, штавише, моделоване су по узору на бајке, са почетним формулацијама попут „Некада давно“ и „Била једном једна“, и са поучним закључцима на крају. Уносећи садржај о храбрим, амбициозним и талентованим женама у симболичку форму традиционално коришћену за причање патријархалних прича, која вековима представља формативно читалачко искуство деце, ове приче директно теже преосмишљавању самог жанра и пракси симболичке репрезентације жена. Издање *Какве женске!* не садржи ни предговор ни поговор, што је свакако пропуст, али на истоименом блогу из ког је књига израсла, као и на задњој корици, ауторке експлицирају намеру да учине видљивијим жене које су оставиле историјски траг на нашим просторима, првенствено у смислу превазилажења задатих патријархалних оквира и отварања различитих простора за друге жене.¹³

Друга темељна идеја за дате пројекте тиче се управо историје, односно, схватања да се женска страна историје „врло често не памти, или се чак намерно заборавља“ и да сећати се женских постигнућа значи уважавати их, „одужити дуг према њима“, али и увидети „да су све слободе освајане – и да их је могуће изгубити“. ¹⁴ Од четири књиге којима се бави овај приказ све изузев *20 изузетних девојчица* мање или више експлицирају ову свест о значењу женске историје и важности памћења – у својим предговорима *Приче за лаку ноћ* и, још потпуније, *Пркосне Српкиње*, а *Каква женска!* на задњој корици. ¹⁵ Показује се да то није случајно, јер су управо те три књиге конципиране као својеврсна женска историја. Тачније речено, оне учествују у писању женске историје приказивањем „положаја жене или жена на фону патријархалних друштвених норми“ и бележењем карактеристичних *наратива* „о еманципованој или дискриминисаној жени, макар и у најрудиментарнијем виду“. ¹⁶ Овакав наратив пре је изузетак него правило међу портретима у књизи *20 изузетних девојчица* – у највећем броју њих препреке које „јунакиње“ треба да превазиђу на путу ка успеху нису друштвене, већ индивидуалне. Насупрот томе, готови сви портрети из остале три књиге инсистирају на различитим врстама друштвених и институционалних отпора са којима су портретисане жене морале да се суочавају јер су биле жене. *Пркосне Српкиње*, штавише, на више места повлаче паралеле између положаја жена у прошлости и положаја жена у садашњем тренутку, спомињући, на пример, неплаћени кућни рад, ¹⁷ или негативни однос јавности према одбацивању традиционалних родних улога. ¹⁸

Сви женски портрети у овим књигама садрже, поред текстуалне, и визуелну репрезентацију лика. У складу са текстом, визуелни аспект такође инсистира на професији или пољу деловања сваке жене. Најчешће то чини преко различитих симболишућих предмета на сликама, и то је заједничко илустрацијама у све четири књиге. Свака књига, наравно, има своје илустраторке, дакле, свој стил: у *20 изузетних девојчица* раскошне илустрације подсећају на оне које срећемо уз класичне бајке; у *Каквој женској!* оне су врло сведене, али често праћене фотографијама дела која су жене створиле; док су у *Причама за лаку ноћ* несумњиво најоригиналније осмишљене, пошто их је сачинило 60 различитих уметница из целог света, са експлицираном намером да прикажу лепоту „у свим облицима, бојама и годинама“. ¹⁹ Управо инсистирање на специфичности сваког лика у портретима *Прича за лаку ноћ* јесте оно што упадљиво недостаје *Пркосним Српкињама*:

иако гардероба и други детаљи сигнализирају разноликост њихових делатности, лица на портретима готово су идентична једна другом. Не само што ова генеричност у извесном смислу обезличава портрете, него и одабрани модел по ком су обликована лица на портретима неодољиво подсећа на естетику *Bratz* лутки. То је у супротности са намером да се датим портретима пружи један нови модел девојчицама, која је исказана у предговору али и у самом текстуалном делу портрета који инсистира на индивидуалности и оригиналности сваке представљене жене.

Када је реч о видљивости жена занимљиво је кратко се осврнути и на родно осетљив језик, нарочито у контексту српског језика, на ком су све четири књиге објављене.²⁰ И књиге написане на српском и књиге преведене на српски језик преплављене су називима професија у феминитивима, демонстрирајући тиме толико оспоравану „природност“ ових језичких облика. Утолико долази као веће изненађење, у сва четири издања, изван број назива звања у мушком роду – палеонтолог, приматолог, борац, војник, археолог, биолог, астроном, архитекта, филозоф, итд. Ту се или ради о непажљивости ауторки и/или преводитељки или, можда, о необичном свесном избору, јер диригенткиња или мотоциклисткиња, на пример, није ништа „природније“ (или исправније) од боркиња и филозофкиња.

За питање репрезентације жена, поред родно осетљивог језика, визуелног аспекта и саме текстуалне нарације, важни су и критеријуми избора којима су се ауторке ових књига водиле у бирању жена о којима ће писати. Кључни критеријум сугерисан је већ самим насловима – биране су *пркосне, смеле, знамените, изузетне, прогресивне* жене, *бунтовнице, жене које су промениле свет*. Поред овог донекле уопштеног начела које деле све четири књиге, постоје и други критеријуми по којима се разликују. Две књиге написане на енглеском језику говоре о женама из целог света, при чему *Приче за лаку ноћ* јасно инсистирају на разноликости идентитета (националних, верских, расних, генерацијских), упркос томе што и оне и *20 изузетних девојчица* већински садрже портрете жена из англо-америчког контекста.

Две домаће књиге дају биографије жена важних у локалном контексту. Великим делом њихов избор се поклапа, с тим што се *Пркосне Српкиње*, како им и сам наслов истиче, ограничавају на жене српске националности. Ова искључивост није савим јасна, а није ни објашњена; штавише, из предговора се стиче утисак да је реч просто о избору

жена које су се „бориле да се нама [женама у Србији?] отвори простор који је за жене раније био затворен“.²¹ Таквих жена, међутим, било је и међу онима које нису српске националности, што рецимо показује избор у књизи *Каква женска!*.²² Наравно, ниједна од ових књига не описује свој избор као потпун или коначан. Напротив, истичући један релативно широк критеријум избора, односно друштвеноисторијску улогу одређених талентованих и амбициозних жена, ауторке књига имплицирају, а у случају *Каквих женских!* и експлицирају, да неке жене морају бити изостављене, макар и због ограниченог простора. Жене које се јесу нашле међу изабраним женама заиста припадају тамо, што је важно имати у виду. Па ипак, остаје питање зашто је за издање *Пркосних Српкиња*, које се обраћа девојчицама које живе у Србији, ауторска намера, експлицитно наглашена насловом, да укључи искључиво Српкиње, поготово ако се у обзир узме не само чињеница да у Србији живе девојчице различитих етничких идентитета, већ и то да су освајању права и слобода за жене у Србији учествовале и многе које нису биле Српкиње.

Четири приказане књиге, дакле, настале су у истом историјском, а неке и у истом географском контексту, што је повод за њихове бројне сличности, али не спречава битне разлике и специфичности. То само показује колико је сложена форма у питању – и мултимедијални жанр женског портрета, и збирка портрета, и женска историја, и прича за децу – и колико важних питања у вези са репрезентацијом жена покреће. Пошто се дотиче проблема видљивости жена истовремено на више нивоа, у сфери дечје књижевности, медијске културе, те историјске литературе, може се рећи да је реч о релативно оригиналној форми која заслужује и критичарску и читалачку пажњу.

---

¹ Emine Saner, “Books for girls, about girls: the publishers trying to balance the bookshelves”, <https://www.theguardian.com/books/2017/mar/17/childrens-books-for-girls-publishers-writers-gender-imbalance> (17. март 2017). Керолин Данкерт (Carolyn Danckaert) управо из овог разлога основала је сајт *A Mighty Girl* који у овом тренутку представља највећу базу података о књижевним делима, филмовима и другим жанровима медија за децу у којима су јунакиње снажне девојчице.

² Види, на пример, Janice McCabe et al. “GENDER IN TWENTIETH-CENTURY CHILDREN'S BOOKS: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters“, *Gender and Society* 2 (2011): 197-226. Џенис Мекејб (Janice McCabe) доказала је диспарат у репрезентацији девојчица и дечака у дечјој књижевности квантитативним истраживањем 5618 књига објављених током 20. века.

³ Alison Flood, “Books about women less likely to win prizes, study finds” <https://www.theguardian.com/books/2015/jun/01/books-about-women-less-likely-to-win-prizes-study-finds> (1. јун, 2015).

⁴ Janice McCabe et al. “GENDER IN TWENTIETH-CENTURY CHILDREN'S BOOKS: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters“, *Gender and Society* 2 (2011): 198.

---

⁵ Ibid., 200-201.

⁶ Станислава Бараћ, „Жанр женског портрета у српској периодици 20-их и 30-их година 20. века“, (докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2014), 67.

⁷ Ibid., 9.

⁸ Адриана Захаријевић, предговор у *Приче о пркосним Српкињама*, Ивана Нешић (Београд, Urban Reads, 2018), 4.

⁹ Ibid., 209.

¹⁰ Розалба Тројано, *20 изузетних девојчица које су промениле свет*, прев. Дијана Радиновић. (Београд, Laguna, 2018), 5.

¹¹ <https://www.rebelgirls.co/pages/authors>

¹² Elena Favili i Frančeska Kavalo, predgovor u *Priče za laku noć za male buntovnice*, Elena Favili i Frančeska Kavalo, prevela Aleksandra Golubović (Beograd, Vulkan izdavaštvo, 2018), xii.

¹³ <http://kakvazenska.com/o-projektu-kakva-zenska/>

¹⁴ Адриана Захаријевић, предговор у *Приче о пркосним Српкињама*, Ивана Нешић и Азра Костић Прчић (илустраторка) (Београд, Urban Reads, 2018), 4.

¹⁵ *Каква женска!*, уосталом, већ својим унутрашњим дизајном, списком литературе на крају, па чак и стилем којим су написане биографске белешке подсећа на уџбенике из историје, док су портрети у *Пркосним Српкињама* поређани хронолошким редом од времена средњовековне српске краљевине до савремене државе.

¹⁶ Станислава Бараћ, „Жанр женског портрета у српској периодици 20-их и 30-их година 20. века“, (докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2014), 17.

¹⁷ Ивана Нешић и Азра Костић Прчић (илустраторка), *Приче о пркосним Српкињама*, (Београд, Urban Reads, 2018), 98, 126.

¹⁸ Ibid., 90, 102.

¹⁹ Elena Favili i Frančeska Kavalo, predgovor u *Priče za laku noć za male buntovnice*, Elena Favili i Frančeska Kavalo, prevela Aleksandra Golubović (Beograd, Vulkan izdavaštvo, 2018), xii.

²⁰ Ово питање јепосебно занимљиво за наше говорно подручје, пошто језик на ком су писане *Приче за laku noћ* и *20 изузетних девојчица*, енглески, за разлику од српског, не поседује граматички род, па се већина именица, придева и заменица јавља у родно неутралном облику. Такође, у локалном контексту ово питање постаје још значајније имајући у виду раскорак између општеприхваћености различитих облика у женском роду и порицања њихове исправности и/или „природности“ наком одређене институције инсистирају.

²¹ Адриана Захаријевић, предговор у *Приче о пркосним Српкињама*, Ивана Нешић и Азра Костић Прчић (илустраторка), (Београд, Urban Reads, 2018), 4.

²² Jelena Mitrović i Sonja Vajić (ilustratorka), *Kakva ženska!* (Beograd, Kreativni centar, 2018), 26, 51, 58, 65.

Литература:

Бараћ, Станислава. „Жанр женског портрета у српској периодици 20-их и 30-их година 20. века.“ Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2014. <http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/4076> (преузето 11. 12. 2018.).

Mitrović, Jelena i Sonja Bajić. „O projektu.“ *Kakva ženska!*. <http://kakvazenska.com/> (preuzeto 14.12. 2018).

Mitrović, Jelena. Sonja Bajić (ilustratorka). *Kakva ženska!: priče o ženama koje su bile progresivne kada to nije bilo moderno*. Beograd : Kreativni centar, 2018.

McCabe, Janice, Emily Fairchild, Liz Grauerholz, Bernice A. Pescosolido and Daniel Topé. „GENDER IN TWENTIETH-CENTURY CHILDREN'S BOOKS: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters”. *Gender and Society*, Vol. 25, No. 2 (April 2011) https://www.jstor.org/stable/23044136?seq=1#page_scan_tab_contents (preuzeto 14. 12. 2018).

Нешић, Ивана. Азра Костић Прчић (илустраторка). *Приче о пркосним Српкињама: 50 смелих жена Србије*. Београд : Urban Reads, 2018.

Saner, Emine. “Books for girls, about girls: the publishers trying to balance the bookshelves.” *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2017/mar/17/childrens-books-for-girls-publishers-writers-gender-imbalance> (preuzeto 14. 12. 2018).

Тројано, Розалба. *20 изузетних девојчица које су промениле свет*. Превела Дијана Радиновић. Београд : Laguna, 2018.

Favili, Elena i Frančeska Kavalo. *Priče za laku noć za male buntovnice: 100 priča o izuzetnim ženama*. Prevela Aleksandra Golubović. Beograd : Vulkan izdavaštvo, 2018.

Favilli, Elena and Francesca Cavallo. “Authors.” *Rebel Girls*. <https://www.rebelgirls.co/> (preuzeto 14. 12. 2018).

Flood, Alison. “Books about women less likely to win prizes, study finds.” *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2015/jun/01/books-about-women-less-likely-to-win-prizes-study-finds> (preuzeto 14. 12. 2018).

Dara Šljukić

Faculty of Philology

Belgrade University

Women’s History in Children’s Literature